

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIV TA'LIMNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Axmetova O'g'iloy Tengal qizi

Qo'ng'iroq tuman 2-son texnikumi o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20259132>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari, uning mazmun-mohiyati hamda bolalar tarbiyasidagi ahamiyati yoritilgan. Inklyuziv ta'limning insonparvarlik tamoyillari, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalarni ijtimoiylashtirish jarayonidagi o'rni va pedagogning kasbiy faoliyatidagi vazifalari keng tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida qulay psixologik muhit yaratish, differensial yondashuvdan foydalanish, ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalari yoritilgan. Inklyuziv ta'lim orqali bolalarda bag'rikenglik, hamjihatlik, o'zaro hurmat va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, pedagogik asoslar, alohida ta'lim ehtiyoji, tarbiyachi, differensial yondashuv, pedagogik texnologiyalar, ijtimoiy moslashuv, bag'rikenglik, insonparvarlik, ta'lim jarayoni, bolalar rivojlanishi, psixologik muhit, ota-ona hamkorligi, pedagogik faoliyat.

Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim tizimiga bo'lgan yondashuv tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy jamiyatda har bir insonning huquq va erkinliklarini himoya qilish, ayniqsa bolalarning sifatli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash eng muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan inklyuziv ta'lim tushunchasi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va insonparvarlik ahamiyatiga ega bo'lgan muhim yo'nalish hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni tashkil etish dolzarb masalalardan biri bo'lib, bu jarayon bolaning keyingi hayoti, dunyoqarashi va shaxs sifatida shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Chunki insonning asosiy xarakteri, jamiyatga munosabati va muloqot madaniyati aynan maktabgacha yosh davrida shakllanadi.

Maktabgacha ta'lim bolaning hayotidagi ilk va eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi.

Ushbu davrda bolaning tafakkuri, nutqi, hissiyoti, muloqotga kirishish qobiliyati hamda dunyoni anglash darajasi shakllanib boradi. Shu sababli bu bosqichda barcha bolalarga teng imkoniyat yaratish, ularning qobiliyat va ehtiyojlarini inobatga olish juda muhimdir. Inklyuziv ta'lim esa aynan mana shu maqsadga xizmat qiladi. Bu tizim orqali jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida ayrim cheklovlari mavjud bo'lgan bolalar ham sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim oladi, tarbiyalanadi va jamiyat hayotiga moslashadi.

Inklyuziv ta'limning mohiyati hech bir bolani jamiyatdan ajratmaslikdan iboratdir. Har bir bola o'zining individual xususiyatlariga ega bo'lib, ularning imkoniyatlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'ati bir-biridan farq qiladi. Shu sababli zamonaviy pedagogika har bir bolaning shaxs sifatidagi qadr-qimmatini e'tirof etadi. Inklyuziv ta'lim tizimi esa aynan shu tamoyilga asoslanadi. Ya'ni ta'lim jarayonida bolaning sog'lig'i, ijtimoiy kelib chiqishi yoki rivojlanishidagi o'ziga xos jihatlari sababli cheklov qo'yilmaydi. Aksincha, unga mos sharoit yaratilib, imkon qadar qo'llab-quvvatlanadi.

Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuvni tashkil etishning pedagogik asoslari avvalo insonparvarlik g'oyalariga tayanadi.

Insonparvar pedagogika har bir bolaning huquqini hurmat qilish, uning qadr-qimmatini e'tirof etish va imkoniyatlarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Bunday yondashuvda bola faqat ta'lim oluvchi emas, balki mustaqil fikrlovchi va o'ziga xos shaxs sifatida qaraladi. Pedagog esa bolaga buyruq beruvchi emas, balki uning rivojlanishiga ko'maklashuvchi shaxs bo'lishi kerak.

Inklyuziv ta'limning samarali tashkil etilishi ko'p jihatdan pedagogning kasbiy tayyorgarligiga bog'liq. Tarbiyachi bolalar bilan ishlashda nafaqat bilimli, balki mehribon, sabrli va psixologik jihatdan tayyor bo'lishi lozim. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalar bilan ishlash jarayonida pedagogning individual yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday bolalar ko'proq e'tibor, rag'bat va qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladilar. Pedagog har bir bolaning ichki dunyosini tushunishi, uning qobiliyatlarini yuzaga chiqarishga yordam berishi kerak.

Bugungi kunda ayrim hollarda maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan noto'g'ri qarashlar uchrab turadi. Ba'zi insonlar bunday bolalar oddiy tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim ololmaydi deb hisoblaydilar. Aslida esa inklyuziv ta'lim bolalarning imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Chunki bola doimiy ravishda sog'lom tengdoshlari bilan muloqotda bo'lsa, ularning harakatlariga taqlid qiladi, o'zida ishonch hissi shakllanadi va ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi. Shu bilan birga, sog'lom bolalar ham mehr-oqibatli, bag'rikeng va yordamga tayyor inson sifatida tarbiyalanadilar.

Inklyuziv ta'limning pedagogik asoslaridan biri differensial yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuv har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olishni nazarda tutadi. Pedagog barcha bolalarga bir xil talab qo'ymasligi kerak. Chunki ayrim bolalar topshiriqni tez bajaradi, boshqalarga esa ko'proq vaqt kerak bo'ladi. Shu sababli mashg'ulotlarni tashkil etishda turli metodlardan foydalanish muhimdir. Masalan, ko'rgazmali vositalar, didaktik o'yinlar, audio va video materiallar, interfaol metodlar bolalarning bilimni osonroq o'zlashtirishiga yordam beradi.

O'yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishining asosiy vositasi hisoblanadi. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim jarayonida o'yinlarning ahamiyati juda katta. O'yin davomida bolalar bir-biri bilan erkin muloqot qiladi, hamkorlik qilishni o'rganadi va jamoa bilan ishlash ko'nikmasi shakllanadi. Maxsus ehtiyojli bolalar ham o'yin orqali o'zlarini erkin his qiladi, tengdoshlari bilan yaqinlashadi va ijtimoiy faolligi ortadi. Shu sababli pedagoglar mashg'ulotlarda o'yin texnologiyalaridan keng foydalanishlari zarur.

Maktabgacha ta'limda inklyuziv muhit yaratish faqat pedagogning vazifasi emas. Bu jarayonda ota-onalar, psixologlar, logopedlar va boshqa mutaxassislarining hamkorligi muhim o'rin tutadi. Ota-onalar bolaning rivojlanishidagi eng yaqin yordamchi hisoblanadi. Shu sababli pedagog ota-onalar bilan muntazam aloqada bo'lishi, bolaning rivojlanishi bo'yicha tavsiyalar berishi kerak. Ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish ham inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'limni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun ta'lim muassasasida qulay psixologik muhit yaratilishi zarur. Bolalar bir-birini hurmat qilishi, kamsitmasligi va qo'llab-quvvatlashi kerak. Pedagog bolalarda empatiya, mehr-shafqat va bag'rikenglik tuyg'ularini shakllantirishga e'tibor qaratishi lozim. Chunki aynan shu fazilatlar kelajakda sog'lom ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'limda inklyuziv yondashuvni rivojlantirish uchun moddiy-texnik sharoitlarning mavjudligi ham muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim muassasalari barcha bolalar uchun qulay bo'lishi kerak. Harakatlanishda qiyinchilikka ega bolalar uchun panduslar, maxsus stollar, moslashtirilgan o'quv vositalari tashkil etilishi lozim. Shu bilan birga, pedagoglar uchun zamonaviy metodik qo'llanmalar va malaka oshirish kurslari tashkil etilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda qabul qilinayotgan davlat dasturlari va qonunlar barcha bolalarga sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishga xizmat qilmoqda. Prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan islohotlarda ham inson qadri, bolalar manfaatlarini va ta'lim sifati ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, zamonaviy metodlarni joriy etish va inklyuziv muhit yaratish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Inklyuziv ta'lim jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bunday ta'lim tizimi insonlar o'rtasidagi tenglikni mustahkamlaydi, kamsitishlarning oldini oladi va jamiyatda insonparvarlik muhitini shakllantiradi. Har bir bola o'zini jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida his qilsa, kelajakda faol va foydali inson bo'lib voyaga yetadi. Shu sababli inklyuziv ta'limni rivojlantirish nafaqat pedagoglarning, balki butun jamiyatning muhim vazifasi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari har bir bolaga individual yondashuvni ta'minlash, ularning huquqlarini himoya qilish va jamiyatda teng imkoniyat yaratishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim orqali bolalarda mehr-oqibat, bag'rikenglik, o'zaro yordam va insoniylik kabi fazilatlar shakllanadi. Shu bilan birga, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi, o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi va kelajakka bo'lgan umidi mustahkamlanadi. Demak, inklyuziv ta'lim nafaqat pedagogik tizim, balki insonparvar jamiyatni shakllantirishning muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
3. Mavlonova R., Rahmonqulova N. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.
4. Hasanboyeva O. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: Ilm Ziyoyi, 2020.
5. Nurmuhamedova L. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
6. Xoliqov A. Pedagogik mahorat va innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2021.
7. Yuldasheva D. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: Tafakkur, 2023.
8. Karimova V. Bolalar psixologiyasi va pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2019.
9. Musurmonova O. Oila pedagogikasi. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2020.
10. Rasulova M. Maktabgacha ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2022.
11. Qodirova F. Inklyuziv ta'lim metodikasi. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2023.